

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ ДЕРЖАВОЮ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ У КРИЗОВІ ПЕРІОДИ

LEGAL REGULATION OF STATE FINANCIAL SUPPORT FOR SMALL BUSINESSES IN UKRAINE IN TIMES OF CRISIS

Мироненко-Шульган О.М., аспірантка кафедри публічного права
Державний податковий університет

Кармаліта М.В., д.ю.н.,
професор кафедри публічного права
Державний податковий університет

Статті робиться акцент на значенні малого підприємництва для розвитку економіки держави, здійснюється аналіз українського законодавства і практики впровадження законодавчих новел щодо підтримки малого підприємництва на державному рівні за період з початку пандемії COVID-19 до сьогодні з врахуванням умов воєнного стану. Виявлено проблеми, які не дозволяють повною мірою малим підприємцям отримати фінансову підтримку з боку держави. Встановлено взаємозв'язок між розвитком малого підприємництва, наповнення державного та місцевих бюджетів та розвитком економіки держави взагалі.

Проаналізовано офіційну статистику України та зроблено висновки про те, що мале підприємництво для економіки держави має велике значення. Пояснюється усе тим, що мале підприємництво в Україні є фундаментом економіки, що створює близько 60% ВВП, 64% доданої вартості, має 81,5% зайнятих працівників у суб'єктів господарювання та справляє 37% податкових надходжень. Охарактеризовано правову основу підтримки державою малого підприємництва. Крім того, зроблено акцент на тому, що фінансова підтримка малого підприємництва виражається у наданні таким суб'єктам «дешевих кредитів», лібералізації для них податкової системи, створення фінансових інвестиційних фондів та грантових програм на рівні держави та органів місцевого самоврядування тощо. Автор висловлює думку, що не дивлячись на наявну правову основу фінансової підтримки, багато чого залежить від виконавців законодавчих норм, які створюють штучні перепони для реалізації прийнятих на рівні держави рішень, в тому числі, для отримання виключно «своїми клієнтами» таких кредитів, мова іде про банківські та інші фінансові установи. Зроблено висновок про те, що необхідно створити єдині умови для надання «дешевих кредитів» фінансовими установами всім, хто їх потребує, максимально автоматизувати процес прийняття рішення щодо видачі таких кредитів для мінімізації людського фактору.

Ключові слова: мале підприємництво, правова основа фінансової підтримки державний бюджет, кризові періоди, COVID-19.

The article focuses on the importance of small business for the development of the State's economy, analyses Ukrainian legislation and the practice of implementing legislative innovations to support small business at the State level from the beginning of the COVID-19 pandemic to the present day, taking into account the conditions of martial law. The author identifies the problems that prevent small entrepreneurs from receiving such financial support from the state in full, which negatively affects the development of small business itself, the filling of state and local budgets, and the development of the state economy in general.

The article analyses official statistics and concludes that small business is of great importance for the economy of the state. Since small business in Ukraine is the foundation of the economy, which creates about 60% of GDP, 64% of added value, 81.5% of employed workers in business entities and 37% of tax revenues. The legal framework for state support of small business is analysed. In addition, the author emphasises that financial support for small business is expressed in the provision of «cheap loans» to such entities, liberalisation of the tax system for them, creation of financial investment funds and grant programmes at the state level, etc. The author suggests, however, that despite the existing legal basis for financial support, much depends on the implementers of the adopted legislative acts, who create artificial obstacles to the implementation of decisions made at the state level, including the fact that such loans are available only to «their clients». The author concludes that it is necessary to create uniform conditions for providing «cheap loans» to all those who need them, and to automate the decision-making process for issuing such loans as much as possible to minimise the human factor in decision-making.

Key words: small business, legal basis of financial support, state budget, crisis periods, COVID-19.

Постановка проблеми. У всьому світі підприємництво складає один з найважливіших секторів економіки. Рівень науково-технічного та виробничого потенціалу визначають великі підприємства, а найбільш масовою формою ділової активності, яка забезпечує соціально-економічну стабільність розвитку будь-якої держави є середні та малі підприємства.

За даними Конференції Об'єднаних Націй з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД) у більшості країн світу питома вага суб'єктів малого та середнього підприємництва у загальній кількості суб'єктів підприємництва досягає 90%, а іноді перевищує 95% [1]. Так, у країнах ЄС суб'єкти малого та середнього підприємництва складають 99,8%, у США – понад 90%, в Японії – 99% [1]. В Україні водночас ці показники знаходяться на такому рівні: у кількості суб'єктів господарювання – 99,9% (95,0%), загальній зайнятості – 72,5% (27,9%) і в доданій вартості – 60,6% (19,7%). Усе це свідчить про те, що малий бізнес в Україні за своєю роллю в економіці значно поступається малому підприємству зарубіжних країн [2, с. 302]. Проте мале підприємство в Україні це фундамент економіки, який створює близько 60% ВВП, 64% доданої вартості,

має 81,5% зайнятих працівників у суб'єктів господарювання та справляє 37% податкових надходжень [3]. Отже, мале підприємство є вагомим джерелом поповнення бюджету та забезпечує найбільшу кількість робочих місць. Таким чином, розуміння державою необхідності підтримки діяльності малого бізнесу сприятиме ефективному розвитку економіки всієї держави.

Аналіз публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Дослідження діяльності малих підприємств, правової основи їх функціонування та результатів впровадження реформ, державної фінансової підтримки та законодавчих новел не перестає бути актуальною темою серед науковців. Разом із тим, сьогодні гостро стоїть проблема недостатньої фінансової та кредитної підтримки малих підприємств, яка належить до першочергових чинників, що гальмують розвиток малого бізнесу в Україні.

Досліджуючи обрану тему, необхідно враховувати обставини, які безпосередньо впливають на діяльність самих підприємств, це внутрішні фактори, такі як якість підготовлених фахівців, їх наявність, бажання працювати, відсутність коштів, оборотного капіталу та зовнішніх фак-

торів. До усього цього додаються наслідки світової фінансової кризи, пандемії COVID-19, повномасштабна війна в Україні та наші євроінтеграційні прагнення.

Повноті дослідження проблем організації, створення, функціонування, правового регулювання, а також напрямків та механізмів фінансової і кредитної підтримки малих підприємств сприяють науковій праці вітчизняних вчених (П. Буряка, З. Варналія, О. Кужель, О. Мазура, Ю. Аністратенко, М. Кармаліти).

Метою написання статті є вироблення, взявши за основу проведеній системний аналіз норм національного законодавства та практики впровадження реформ, з урахуванням концептуальних розробок юридичної науки, пропозицій з удосконалення фінансової підтримки з боку держави функціонування малого підприємництва в Україні для забезпечення розвитку її економіки в цілому.

Виклад основного матеріалу. Мале підприємництво з 2019 року зітхнулося з безпрецедентними викликами та негативними наслідками, які спочатку були пов'язані з введенням низки протиепідемічних заходів державою, спрямованих на боротьбу з пандемією COVID-19, а згодом руйнівною війною, яка розпочала свою нову фазу у 2022 році в Україні та нанесла невиправної шкоди цілій країні.

За період пандемії найбільших втрат зазнало саме мале підприємництво, оскільки на відміну від середніх і великих підприємств не створило собі фінансової «подушки». Наслідком цього стало масове закриття таких підприємств та масове звільнення працівників, які були задіяні в їх роботі. Далі повномасштабна війна, яка крім руйнувань та смертей принесла величезний відтік з України за кордон, в тому числі, представників мікро- та малого бізнесу. Це у більшості випадків жінки активного віку, які заради порятунку дітей вимушені були поїхати з України. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, число зареєстрованих біженців з України до Європи становить 4,7 млн осіб. Водночас загальна кількість біженців в Європі досягає 7,8 млн осіб. При цьому найбільший приріст показали Німеччина, Польща, Франція, Румунія та Чехія) [4]. Проте, частина підприємців все таки залишилася і потребує значної підтримки з боку держави. У першу чергу за те, що, не дивлячись ні на що, знаходять сили працювати, розвивати бізнес, а отже розвивати економіку, сплачуючи податки, надаючи необхідні послуги, забезпечуючи людей робочими місцями. Для розуміння наявності правової основи підтримки державою суб'єктів малого та середнього підприємництва (далі СМСП) в Україні, необхідно розглянути основні нормативно-правові акти, які визначають поняття, принципи та основні напрями такої підтримки.

Відповідно до статті 48 Господарського кодексу України державна підтримка підприємництва здійснюється з метою створення сприятливих організаційних та економічних умов для розвитку підприємництва коли органи влади на умовах і в порядку, передбачених законом: надають підприємцям земельні ділянки, передають державне майно, необхідне для здійснення підприємницької діяльності; сприяють підприємцям в організації матеріально-технічного забезпечення та інформаційного обслуговування їх діяльності, підготовці кадрів; здійснюють первісне облаштування неосвоєних територій об'єктами виробничої і соціальної інфраструктури з продажем або передачею їх підприємцям у визначеному законом порядку; стимулюють модернізацію технологій, інноваційну діяльність, освоєння підприємцями нових видів продукції та послуг; подають підприємцям інші види допомоги [5]. Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» визначає поняття «*державна допомога суб'єктам господарювання*» (далі – державна допомога) – як підтримку у будь-якій формі суб'єктів господарювання за рахунок ресурсів держави чи місцевих

ресурсів, що спотворює або загрожує спотворенням економічної конкуренції, створюючи переваги для виробництва окремих видів товарів чи провадження окремих видів господарської діяльності [6].

Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» (редакція від 31.03.2023) визначає мету державної політики у сфері розвитку СМСП в Україні це: 1) створення сприятливих умов для розвитку такого СМСП; 2) забезпечення розвитку СМСП з метою формування конкурентного середовища та підвищення рівня їх конкурентоспроможності; 3) стимулювання інвестиційної та інноваційної активності таких СМСП; 4) сприяння провадженню СМСП діяльності щодо просування вироблених ними товарів (робіт, послуг), результатів інтелектуальної діяльності на внутрішній і зовнішній ринки; 5) забезпечення зайнятості населення шляхом підтримки підприємницької ініціативи громадян [7]. Зазначена мета може бути досягнена тільки при дотриманні визначених у відповідному Законі принципів, якими є: 1) ефективність підтримки; 2) доступність отримання державної підтримки; 3) забезпечення участі представників СМСП, у формуванні та реалізації державної політики в зазначеній сфері; 4) створення рівних можливостей для доступу та участі цих СМСП, що відповідають вимогам, передбаченим загальнодержавними, регіональними та місцевими програмами розвитку СМСП; 5) ефективність використання бюджетних коштів, передбачених для виконання зазначених програм; 6) відкритість і прозорість проведення процедур надання державної підтримки; 7) доступність об'єктів інфраструктури для СМСП [7].

На сьогодні у пункті 4 статті 4 відповідного Закону, визначені основні напрями державної політики у сфері розвитку СМСП в Україні: забезпечення їх фінансової державної підтримки шляхом запровадження державних програм кредитування, надання гарантій для отримання кредитів, часткової компенсації з державного бюджету України (далі ДБУ) відсоткових ставок за кредитами тощо [7].

Враховуючи тяжкі наслідки карантину, які отримали СМСП в результаті застосування обмежувальних заходів державою, Уряд України на виконання законодавства для підтримки діяльності СМСП виніс постанову «Про затвердження Державної програми стимулювання економіки для подолання негативних наслідків, спричинених обмежувальними заходами щодо запобігання виникненню і поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, на 2020–2022 роки», і поклав обов'язки на виконавчі органи влади сприяти його реалізації [8]. Програмою передбачається надання підтримки СМСП шляхом впровадження заходів, спрямованих на збереження робочих місць, спрощення доступу до фінансів та зменшення витрат бізнесу. Автоматичного продовження строку дії ліцензій і дозволів на період дії карантину та на три місяці після його закінчення. Крім того, звертається увага на усунення адміністративних перешкод та зменшення адміністративного тиску на бізнес у період відновлення його роботи та протягом шести місяців з дня скасування карантину. Також, було заплановано скасування обов'язкового ведення роботодавцями (СМСП) неактуальних розпорядчих документів щодо організації трудових відносин і робочого процесу, реформування Державна служба України з питань праці та удосконалення трудового законодавства. Програмою передбачалося оптимізацію податкового адміністрування, скасування звітності щодо сплати податків і зборів, які можуть бути обчислені за даними державних реєстрів, удосконалення податкового законодавства шляхом виправлення недоліків, що негативно впливають на бізнес та економіку держави в цілому. Також з метою поліпшення доступу до фінансів передбачалося створення

та забезпечення ефективної діяльності Фонду фондів, який необхідно було створити з метою залучення прямих іноземних інвестицій у розвиток малого та середнього бізнесу. Для цього планувалося до червня 2021 року провести консультації з Європейським інвестиційним фондом щодо моделі фонду ESCALAR та діючими в ЄС Фондами фондів за сприяння донорів, необхідно було підготувати концепт та модель Фонду фондів та провести переговори щодо залучення міжнародних фінансових організацій та приватних фондів як партнерів до участі у формуванні Державного Фонду фондів. Цей Фонд мав наповнюватись від 10–20% за рахунок коштів державного бюджету, а це близько 250 млн грн внеску держави, або близько 10 млн доларів, а 80–90% за рахунок фінансування міжнародних фінансових організацій. Ідею створення цього Фонду було підтримано 15 інвестиційними фондами України [9]. Досвід функціонування подібного фонду вже є у Польщі, Чехії, Угорщині, Греції, Болгарії. Кошти цього Фонду мали спрямовуватися на інвестиційну привабливість, підтримку СМСП, розвиток ринків капіталу та макроекономічну стабільність. Створення цього фонду було також передбачено у Національній економічній стратегії – 2030 [10] [9]. Констатуємо, що на сьогодні цей Фонд не створений. Крім того, планувалося розширення доступу до ринків шляхом залучення СМСП до здійснення заходів із соціально-економічного розвитку окремих територій, проведення оптимізації регулювання та полегшення адміністративних процедур для малого та середнього бізнесу, що мало супроводжуватися створенням ефективної інфраструктури підтримки підприємництва [8]. Робота над цією ідеєю ще триває і реалізовується шляхом надання відповідних грантів СМСП на ведення такої діяльності.

Згідно вище вказаного Плану заходів відповідно до пункту 21 було передбачено, що до вересня 2020 року Уряд має розробити та затвердити Постанову про внесення змін до постанови КМУ від 24.01.2020 «Про затвердження Порядку надання фінансової державної підтримки суб'єктам мікро- підприємництва та малого підприємництва», згідно якої для СМСП забезпечувалася ставка за кредитом для позичальників – в розмірі 3% шляхом надання державою відповідної компенсації банкам за кошти ДБУ, зокрема на відновлення діяльності малого та середнього бізнесу після закінчення карантину [11]. Крім того, згідно пункту 22 цієї Постанови було заплановано розширення цілей кредитування програми «Доступні кредити 5–7–9 відсотків», яка передбачала кредити для охочих розпочати власний бізнес. На старті програми у лотому максимальна сума кредиту складала 1,5 млн гривень на п'ять років. Кредит могли отримати ті, хто має дохід до 50 млн, хорошу кредитну історію та чіткий бізнес-план. Сфери діяльності різні: енергетика, освіта, охорона здоров'я, транспорт, виробництво, спорт, розваги або інші послуги [8]. Уже у квітні 2020 року, зважаючи на карантин, уряд суттєво розширив програму. Максимальна сума кредиту зросла удвічі до 3 млн гривень. Розширився перелік підприємств, які могли отримати державну підтримку, подавати заявки на кредит мали змогу підприємці з максимальним рівнем річного доходу до 100 мільйонів гривень. Так само розширився перелік цілей, на які можна взяти кредит. Відтепер бізнес міг розраховувати на підтримку держави, беручи позику також на придбання нежитлової нерухомості, для франчайзингу, поповнення обігових коштів для зарплати, оренди, комунальних і охоронних послуг, збереження робочого стану обладнання та матеріалів [12].

Крім того, до червня 2020 року пунктом 23 передбачалося запровадження нового інструменту державної підтримки СМСП шляхом надання державних гарантій на портфельній основі для забезпечення часткового виконання їх боргових зобов'язань перед банками-кредиторами, для цього була поставлена задача вне-

сти зміни до статті 6 Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» та статті 17 Бюджетного кодексу України, що передбачається зробити в межах 5 000 000 тис грн за рахунок надання державних гарантій. Згідно пункту 26 передбачалося забезпечення фінансування СМСП для участі в публічних закупівлях шляхом розвитку альтернативних банківському кредиту способів фінансування – безрегресного факторингу в межах донорських коштів 100 тис євро [8].

Наступним кроком у підтримці СМСП, був запуск програми «Нові гроші» в обсягах, передбачених державним бюджетом. Ця програма передбачала надання кредитів на строк до двох років під 3% річних, фінансування українських компаній з обігом, що не перевищує еквівалент 10 млн євро. При цьому різницю між 3% річних і ставкою, що визначається банком, зобов'язувалась компенсувати держава. Плюс передбачалася відстрочка як по виплаті тіла кредиту (на 8 місяців), так і по виплаті відсотків. Програма «Нові гроші», як зазначив міністр І. Петрашка, «міститиме вимоги стосовно фонду оплати праці, а також чисельності персоналу в штаті позичальника». За словами І. Петрашка, «метою запуску даної програми є надання малим і мікрокомпаніям фінансування на виплату зарплати співробітникам, оплату послуг ЖКГ і оренди, податкові та обов'язкові платежі – тобто, на першочергові цілі» [13].

Отже, як бачимо, держава напрацювала цілий ряд заходів, виконання яких було розраховано на 2 роки з 2020–2022 року, що спрямовувалося на підтримку СМСП і відновлення економіки. Для реалізації цих заходів Кабінет Міністрів України створив Фонд розвитку підприємництва (далі – ФРП) та затвердив порядок використання коштів ДБУ, передбачених для забезпечення функціонування цього Фонду [14]. Засади для функціонування цього Фонду були закладені ще в 1996 році в рамках реалізації програми Федерального Уряду Німеччини «ТРАНСФОРМ» з підтримки процесу реформ в Україні. ФРП був створений під назвою «Німецько-Український фонд» на підставі Указу Президента України від 01.06.1998 та постанови Кабінету Міністрів України від 19.04.1999. Згідно з наказом Міністерства фінансів України від 11.01.2020 було змінено найменування фонду на «Фонд розвитку підприємництва», він і став правонаступником всіх прав та зобов'язань Німецько-Українського фонду. Єдиним учасником ФРП є Уряд України в особі Міністерства фінансів України. Статутний капітал ФРП становить 42 911 340 гривень [15]. Так, кошти даного Фонду спрямовуються для часткової або повної компенсації відсотків за кредитами та винагороди за договорами фінансового лізингу, що надаються суб'єктам підприємництва для реалізації мети, визначеної у Порядку надання підтримки, та відповідають визначенню у ньому критеріям (далі – компенсація відсотків суб'єктам підприємництва); збільшення статутного капіталу Фонду з метою надання Фондом гарантій уповноваженим банкам за зобов'язаннями за кредитами, наданими СМСП та позичальникам іпотечних кредитів (далі – надання гарантій); часткової компенсації Фондом відсотків за іпотечними кредитами, що надаються позичальникам таких кредитів відповідно до Порядку здешевлення вартості іпотечних кредитів і Порядку здешевлення вартості кредитів, наданих відповідно до Умов забезпечення приватним акціонерним товариством «Українська фінансова житлова компанія» доступного іпотечного кредитування громадян України, нарахованих за такими кредитами до 31.12.2022 включно; можуть використовуватись Фондом для здійснення інвестицій у високоліквідні фінансові активи, зокрема шляхом придбання облігацій внутрішніх державних позик України. Отримані від таких інвестицій доходи (прибутки) можуть використовуватись Фондом для виплат грошових коштів уповноваженим банкам

у разі настання гарантійних випадків, на фінансування операційних витрат Фонду з обслуговування механізму надання гарантій (на фінансування витрат, пов'язаних з пред'явленням вимоги і зверненням стягнення на предмет забезпечення за кредитами, наданими СМСП та позичальникам іпотечних кредитів, витрат, пов'язаних з поширенням інформації про гарантії Фонду, інших витрат, пов'язаних із забезпеченням функціонування Фонду). Планування та здійснення витрат, пов'язаних із компенсацією відсотків за кредитами суб'єктам підприємництва, винагороди за договорами фінансового лізингу, та витрат, пов'язаних із компенсацією відсотків позичальникам іпотечних кредитів, за рахунок бюджетних коштів здійснює Фонд на підставі отриманих від уповноважених банків, приватного акціонерного товариства «Українська фінансова житлова компанія», державної спеціалізованої фінансової установи та уповноважених лізингодавців заявок за формою, встановленою Фондом. Сьогодні цей фонд активно працює і має ряд програм на підтримку діяльності суб'єктів малого та мікропідприємництва, сільськогосподарських виробників [15].

Проте, до початку повномасштабної війни проводилось незалежне розслідування реальності отримання таких дешевих кредитів всіма бажаними, і виявилось, що, не дивлячись на мінімальні вимоги від Уряду на отримання кредитів, банки максимально ускладнюють отримання підприємцями таких кредитів. Підприємці скаржаться на те, що умови надання кредиту виставляє сам банк іноді ці умови мінялися навіть після уже поданої заявки, що створювало штучні перепони для отримання таких необхідних кредитів. Найбільше скаржились підприємці на такі перепони у отриманні дешевих кредитів: некваліфікований персонал банку; розгляд заявки більше 4 місяців під час якого могли змінюватися декілька раз вимоги до підприємця; вимоги щодо нотаріального завірення всіх статутних документів, що створювало зайві фінансові витрати, які ніким не компенсуються вразі не отримання кредитів; страхування діяльності підприємця, що також додавало зайвих до 10% витрат; внесення 30% необхідної суми в якості співфінансування нового проекту, це при відсутності у підприємця взагалі оборотних коштів; відсутність проблем в кредитній історії, які є фактично у кожного з підприємця, це надання переваги діючому бізнесу або постійному клієнту а ніж стартапу; вимагання книги обліку доходів і витрат, хоча недавні зміни до закону зробили їх необов'язковими; високі вимоги до застави; банк самостійно на своє переконання обирав, яке обладнання може стати заставою, а яке ні [16].

За даними Міністерства фінансів України найпоширенішими причинами, через які банки відмовляють у наданні кредиту під 5–7–9% це такі: проблемна «ділова репутація» (60% відмов); необґрунтованість бізнес-плану (11%); невідповідність мети кредитування умовам програми «5–7–9%» (12%); невідповідність заявки на кредит нормам законодавства про державну підтримку малого й середнього підприємництва (4%); збитковість підприємства (4%); обсяг виручки більший, ніж в умовах кредитної програми (3%); перевищення граничного ліміту держпідтримки упродовж останніх трьох років (1%). Саме тому, на червень 2020 року приблизний масштаб відмов склав 92%. Зокрема, українські підприємці подали до банків 24,7 тисячі заявок, з них лише 3 500 пакетів документів відповідали формальним вимогам банків. Але 1 509 заявок були відхилені після їх розгляду. Отже з лютого по червень 2020 року кредити «5–7–9%» отримали близько 8% від усіх тих, хто звернувся до банків [16].

Не дивлячись на те, що в Україні почалася повномасштабна війна 24.02.2022 року, Уряд України продовжує впроваджувати заплановані заходи підтримки СМСП та розробляє нові. Уряд розширив допомогу малому бізнесу. Так, було створено Державну програму релокації

бізнесу – перенесення виробничих потужностей підприємств із зон бойових дій у більш безпечні місця (переважно західні області України). За даними Міністерство економіки України на квітень 2022 року, 178 підприємств завершили релокацію потужностей, з них 67 вже відновили роботу на нових місцях, а всього подано понад 1400 заявок.

Щодо кредитів, то на період війни Уряд зменшив кількість обмежень по програмі «5–7–9%». Підприємець, якому потрібна підтримка, може отримати безвідсотковий кредит до 60 млн грн на строк до 5 років. Відсотки по кредиту під час війни сплачуватиме держава. Також підприємцям доступне фінансування під 0% річних із забезпеченням у вигляді 80% державної гарантії. Важливо, що з березня 2023 року цей порядок діє у повністю новій редакції. В оновленому порядку норми надання пільгових кредитів здебільшого прописані чіткіше, а можливості представників агробізнесу розширено [17].

Фактично за програмою «Доступні кредити 5–7–9%» можна констатувати, що на травень 2023 року, таких кредитів надається вдвічі більше, ніж раніше. Наприклад, за останній тиждень квітня 2023 підприємці отримали 899 доступних кредитів на 3 млрд грн, у той час, як за тиждень до вторгнення рф – на 1,5 млрд грн. Загалом в межах державної програми кредитів 5–7–9% вже надано на 193,7 млрд грн. Станом на травень 2023 року в цій державній програмі беруть участь 45 банків. Однак лівова частка підписаних кредитних договорів припадає на 10 банків – 55,8 тис. (91,9%) [17]. Загалом, на початок травня 10 топ-банків надали кредитів на 167,4 млрд грн (86,4%). При цьому безумовним лідером кредитування за програмою 5–7–9% є «Приватбанк». Він підписав із підприємцями 26,6 тис. кредитних договорів на 35,9 млрд грн, з яких 9,3 млрд грн – кредити аграріям. Підприємцям-фізичним особам «ПриватБанк» надає кредити в розмірі до 60 млн грн – під тверду заставу. Кабміном встановлено лише одне обмеження — доступні кредити не надаються на тимчасово окупованих територіях України та територіях активних бойових дій. Таким чином, кредити за програмою «Доступні кредити 5–7–9%» можна отримати в більшості областей України. Так, за даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, на березень 2023 року найбільше кредитів отримали представники агробізнесу з центральних областей України – Київської, Кіровоградської, Вінницької. Разом з тим, активну участь у держпрограмі беруть представники з Дніпропетровської, Одеської та інших областей України. Після поновлення умов надання кредитів за програмою «Доступні кредити 5–7–9%» у 2023 році більше можливостей для участі в держпрограмі з'явилося в аграріїв із деокупованих регіонів — Харківської, Сумської, Полтавської областей. «ПриватБанк», наприклад, наразі активно кредитує аграріїв у рамках держпрограми в усіх цих областях [17].

Щодо іншого виду фінансової підтримки, то на платформі «Дія «Бізнес»» [18] розміщені пропозиції з грантовими програмами на відновлення мікро та малого бізнесу, куди підприємці можуть подати грантові заявки і отримати гранти на відновлення та розвиток власного бізнесу. Наприклад: Програма мікрогрантів до 250 тис грн. Вона розрахована на усіх, хто хоче почати чи розвивати свій малий або мікробізнес. Від підприємств для пошиття одягу, СТО, хімічесток до кав'ярень, пекарень, перукарень тощо. Кошти можна витратити на придбання обладнання, закупівлю сировини, сплату оренди, послуги маркетингу, комерційної концесії, лізингу. Отримувач гранту зобов'язаний створити щонайменше одне робоче місце. Так наприклад, передбачається надання фінансової допомоги малим та середнім фермерським підприємствам для подолання наслідків війни у сільському господарстві. Розмір гранта до 40 000 USD. Цільове призначення гранту: малі та середні фермерські підприємства Полтавської,

Сумської та Чернігівської областей можуть подати заявку на отримання фінансової допомоги, яку надає міжнародна гуманітарна організація Mercy Corps.

Крім того, державою передбачені виплати роботодавцям, які беруть на роботу переселенців із постраждалих регіонів, що становлять 6500 грн на місяць за кожного працевлаштованого (не більш ніж за 2 місяці, на підставі заяви роботодавця, поданої в центр зайнятості в електронній або паперовій формі) [18].

До фінансової підтримки також можна віднести і податкову лібералізацію, яку було прийнято на час воєнного стану. Так, платникам податку 1 та 2 групи надано право добровільно сплачувати ЄП, для платників податку 3 групи запроваджено податок з обороту у 2%. ФОП надано право не обчислювати, не обраховувати та не сплачувати ЄСВ за себе. Санкції за порушення закону про РРО не будуть застосовуватись до завершення воєнного стану. До кінця року звільняються від сплати за землю платники на територіях, на яких ведуться бойові дії. Не буде сплачуватись ПДВ за товари, що були знищені під час війни, а також передані на потреби оборони [19].

Висновки. Отже, дослідивши правову основу фінансової підтримки з боку держави СМСП, практику впровадження положень нормативно-правових актів, можна зробити висновок, що держава дійсно розуміє значення СМСП для розвитку економіки. Вона систематично, приймаючи відповідні законодавчі акти, формує умови для розвитку бізнесу, своєю фінансовою підтримкою сприяє створенню робочих місць, що призводить до наповнення податковими надходженнями від діяльності цих підприємств як державного, так і місцевих бюджетів, зменшення витрат на виплати по безробіттю. Проте, залишається ще багато питань щодо виконання та реалізації чинного законодавства. Важливо знизити корупційну складову при прийнятті рішення про видачу тих чи інших кредитів надання державної допомоги. Необхідно створювати умови для мінімізації людського фактору при прийнятті погоджувальних рішень, створити єдині умови для всіх банків щодо видачі кредитів та грантів усім, хто потребує такої фінансової допомоги. Це сприятиме реалізації закріплених в законодавстві принципів надання такої допомоги і подальшого розвитку українського бізнесу та економіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Уманець Т.В., Ольвінська Ю.О., Лучакова О.В. (2010), *Методи та моделі оцінки малого бізнесу, мезо та мікро* [Methods and models of evaluation of small business, meso and micro: monograph], "VІK", Donetsk, Ukraine (дата звернення 20.05.2023).
2. *Мале та середнє підприємництво в Україні: особливості та проблеми розвитку*. 2019. Кизим М. О., Чечетова-Терашвілі Т. М., Хаустова В. С. Бізнесінформ № 10 '2019. С. 301–317. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2019-10_0-pages-301_317.pdf (дата звернення 20.05.2023).
3. Підтримка малого і середнього підприємництва. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/ekonomichne-zrostannya/pidtrimka-malogo-i-serednogo-pidpriyemnictva> (дата звернення 20.05.2023).
4. Operational data portal Ukraine refugee situation. URL: https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine#_ga=2.228732760.514168680.1646989952 (дата звернення 20.03.2023).
5. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення 05.06.2023).
6. Про державну допомогу суб'єктам господарювання: Закон України від 01.07.2014 № 1555-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18#Text> (Редакція від 10.07.2022) (дата звернення 05.06.2023).
7. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: Закон України від 22.03.2012 № 4618-VI (Редакція від 31.03.2023) (дата звернення 05.06.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text>
8. Про затвердження Державної програми стимулювання економіки для подолання негативних наслідків, спричинених обмежувальними заходами щодо запобігання виникненню і поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, на 2020–2022 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 травня 2020 р. № 534 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/534-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 05.06.2023).
9. Мінекономіки обговорює створення Фонду фондів. Економічна правда. 01.03.2021. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/03/1/671505/> (дата звернення 05.06.2023).
10. Стратегія розвитку -2030 передбачає створення Державного фонду фондів – офіс Націнвестради. Від 22.01.2021. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3176177-strategia-rozvitku2030-peredbacae-stvorennja-derzavnogo-fondu-fondiv-ofis-nacinvestradi.html> (дата звернення 05.06.2023).
11. Про затвердження Порядку надання фінансової державної підтримки суб'єктам мікропідприємництва та малого підприємництва: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 28.
12. Жити і працювати в Україні. Як уряд планує втримати заробітчана вдома? від 04.05.2020 URL: <https://zt.20minut.ua/Groshti/zhiti-i-pratsyuvati-v-ukrayini-yak-uryad-planue-vtrimati-zarobitchan-v-11056439.html> (дата звернення 08.06.2023).
13. «Нові гроші» під 3% річних: кому уряд видасть пільгові кредити URL: <https://banker.ua/uk/novi-groshti-pid-3-richnix/> (дата звернення 08.06.2023).
14. Про затвердження Порядку використання коштів державного бюджету, передбачених для забезпечення функціонування Фонду розвитку підприємництва від 24 січня 2020 р. № 29 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/29-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 08.06.2023)
15. Фонду розвитку підприємництва. URL: <https://bdf.gov.ua/pryntsyropy-roboty/> (дата звернення 08.06.2023).
16. Солонина Є. Полювання на кредит 5–7–9%: чому з 700 тисяч малих і середніх підприємств України пільгові позики отримали тільки 2,5 тисячі URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/problemy-deshevux-kredytiv/30803915.html/> (дата звернення 11.06.2023).
17. Як отримати кредит за програмою «Доступні кредити 5-7-9%» під агро? Особливості, нюанси, можливості URL: <https://latifundist.com/cards/72-yak-zaluchiti-kredit-za-programoyu-dostupni-krediti-5-7-9-pid-agro-osoblivosti-nyuansi-mozhливosti> (дата звернення 11.06.2023).
18. Державний портал «ДІЯ – Бізнес» URL: <https://business.diia.gov.ua/marketplace/finansuvanna> (дата звернення 11.06.2023).
19. Програми підтримки бізнесу під час війни. URL: <https://buduysvoe.com/publications/programy-pidtrymky-biznesu-pid-chas-viyny> (дата звернення 11.06.2023).